

Imaginea femeii în spațiul public: între realitate și simbol (a doua jumătate a secolului al XIX-lea)

Băluță, Ionela

Veröffentlichungsversion / Published Version
Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Băluță, I. (2000). Imaginea femeii în spațiul public: între realitate și simbol (a doua jumătate a secolului al XIX-lea). *Annals of the University of Bucharest / Political science series*, 2, 21-33. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-397561>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

IMAGINEA FEMEII ÎN SPAȚIUL PUBLIC:
ÎNTRE REALITATE ȘI SIMBOL
(A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA)

IONELA BĂLUȚĂ

Apariția și dezvoltarea spațiului public, apariția conceptului de națiune și proiectul politic al statului național român, iată câteva fenomene fundamentale pentru societatea românească din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Fenomene care impun o redefinire a puterii sociale și politice, ceea ce conduce la o reorganizare concretă și simbolică a vieții sociale. Asistăm astfel la o serie de procese menite să stabilească noile relații și ierarhii sociale, noile identități ale diferiților actori sociali. Între aceste procese, relațiile dintre bărbați și femei precum și rolurile legitime care le vor fi atribuite ocupă un loc important. Pentru că "le genre est une façon première de signifier des rapports de pouvoir"¹. Concepțiile asupra genului, înțelese ca un ansamblu obiectiv de referințe, în măsura în care stabilesc o distribuție a puterii (de exemplu un control sau un acces diferit la resursele materiale și simbolice), fac ca genul să fie implicat în însăși conceperea și construcția puterii².

Dezvoltarea spațiului public (cu toate instituțiile și fenomenele pe care le presupune) determină și o nouă delimitare între public și privat, impunând în același timp o împărțire a sarcinilor în interiorul cuplului și în funcție de această axă. Astfel, în linii generale, spațiul privat devine prin excelență un domeniu al femeii – sintagme ca femeia "regină a familiei", "îngerul căminului", "prim ministrul casei" sunt recurente în discursul masculin și feminin al epocii studiate. Accesul ei în spațiul public este limitat, femeia fiind acceptată mai ales în locurile și în activitățile publice care țin de mondenitate și de rețeaua de civilitate a

¹ JOAN SCOTT, "Genre, une catégorie utile d'analyse historique", în *Cahiers genres et développement*, n°1 / 2000, L'Harmattan, Paris, p. 56.

² Idem, p. 58.

familiei³. Bărbatul este reprezentantul oficial și legitim al familiei pe scena publică, el este cel care se ocupă de asigurarea venitului și poate participa la "afacerile" serioase, politice.

Ideologia naționalistă care începe să capete contur în prima jumătate a secolului al XIX-lea, devenind tot mai elaborată, mai ales după anul 1848, întărește această diferențiere de roluri. Bărbatul este actorul social esențial, chemat să ia parte în mod activ și direct la construirea și consolidarea nației, în timp ce femeii i se rezervă un loc "nobil", "important" de asemenea, dar indirect și pasiv. Misiunea ei este să-și sprijine soțul, care luptă pentru o cauză nobilă și colectivă, să-și pună destinul biologic în slujba patriei și a națiunii, înmulțind rândurile cetățenilor cu copii săi, pe care să îi educe în spirit moral și patriotic.

Desigur, aceasta este doar o formă schematică a discursului dominant din epocă, împărțit, e drept, de o mare parte a societății. Dar pentru a păstra modelul de analiză a identităților de gen ca un proces social, lucrurile trebuie nuanțate, perspectivele multiplicare, în așa fel încât să ajungem la interacțiunile sociale și să putem surprinde schimbarea, chiar dacă uneori îmbracă forme eufemistice.

Pentru o asemenea analiză la nivelul întregii societăți ar fi însă nevoie de un spațiu mult mai mare decât cel al unui articol. De aceea, vom stăruie în acest eseu asupra imaginii femeii în spațiul public în a doua jumătate a secolului al XIX-lea românesc prin intermediul unui studiu de caz: Maria Rosetti, una dintre primele figuri feminine care apar pe scena publică în perioada aleasă, fiind implicată în mai multe evenimente importante. Ea participă la revoluția de la 1848, este prezentă la discuțiile cercului politic liberal, din care face parte soțul ei, C. A. Rosetti, publică primul jurnal din Țara Românească destinat femeii, *Mama și copilul*⁴, publică un volum de poezii⁵ și unul de *Scrieri*⁶, joacă un rol important în mobilizarea acțiunilor de asistență medicală ale femeilor în timpul războiului de independență.

Analizând acțiunile și scrierile Mariei Rosetti, articolele scrise despre ea sau despre activitatea ei în diferite jurnale, corespondența dintre C. A. Rosetti și Maria Rosetti, vom încerca să răspundem la următoarele întrebări: cum a fost privită prezența Mariei Rosetti în evenimentele din 1848, și cum se oglindesc acțiunile ei din timpul revoluției în discursul epocii?; care este conținutul ziarului pe care îl va

³ JEAN BAECHLER, "Grupurile și sociabilitatea", în RAYMOND BOUDON, *Tratat de sociologie*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 61-110.

⁴ *Mama și copilul*, sub direcțiunea Mariei Rosetti, C. A. Rosetti (ed.), București, 1865.

⁵ MARIA ROSETTI, *Poesies*, Odessa, 1891.

⁶ Idem, *Scrieri din 1864 și 1865. Precedate de un studiu introductiv de Jules Michelet*.

edita, cum se raportează el la discursul dominant privind locul și rolul femeii și care au fost reacțiile?; poate fi considerat jurnalul *Mama și copilul* un început al presei feminine?; reușește Maria Rosetti, prin acest ziar, și prin celelalte acțiuni ale sale, să creeze în conștiința femeilor dorința de a participa la viața publică?

Relația de cuplu

Înainte de a trece la analiza surselor, credem că este important să schițăm traiectoria socială a celei care face obiectul acestei analize. Maria Rosetti, pe numele de fată Marie Grant, s-a născut în 1820 la Guernesay. Tatăl ei, Eduard Grant, era un armator englez, iar mama, Marie Levasseur, era franțuzoaică. Maria Grant a venit în Țara Românească la fratele său, Effingham Grant, care de mai mulți ani îndeplinea funcția de secretar al consulatului Marii Britanii din București. Plăcându-i țara, s-a hotărât să rămână, măcar cât serviciul îl ținea pe fratele său la București (cu atât mai mult cu cât rămași orfani, Maria nu avea alte rude mai apropiate în altă parte). Astfel, ea se angajează educatoare la copii colonelului Ion Odobescu. Ea îl cunoscuse pe C. A. Rosetti mai înainte, prin fratele ei (cei doi fiind prieteni), dar relația dintre Maria Grant și C. A. Rosetti se înfiripează și se dezvoltă în timpul vizitelor de la familia Odobescu. Căsătoria, în ritul anglican, va avea loc în Anglia, la Plymouth, pe 31 august 1847, iar ceremonia în rit ortodox se va ține la Viena. Deși a suscitât unele reacții de dezaprobare în cercurile boierești, care o priveau ca pe o mezalianță, căsătoria celor doi a fost durabilă, pentru că s-a bazat pe o relație echilibrată, de prietenie, respect și iubire, destul de rară în cuplurile de atunci. Soții Rosetti au avut patru copii, și în ciuda faptului că au fost obligați să trăiască separați perioade lungi (fie din cauza exilării lui C. A. Rosetti, fie din motive materiale, situația lor financiară nefiind niciodată stabilă) ei au continuat să se iubească, cu o dragoste care exaspera uneori proprii lor copii (citind o scrisoare de la mama către tatăl său, fiica lor cea mare, Biche, îi spune tatălui său: "votre amour sans fin devient scandaleux"⁷). Insistăm asupra relației de cuplu dintre cei doi, pentru că ea ni se pare importantă pentru o analiză cât mai pertinentă rolului și poziției Mariei Rosetti. Întreaga

⁷ Scrisoarea din 16/28 decembrie 1870, Bruxelles, în C. A. Rosetti către Maria Rosetti. *Correspondență (1846-1871)*, I, Editura Minerva, București, 1988, p. 301.

corespondență dovedește particularitatea legăturii celor doi, care își împărtășesc toate gândurile și împart sarcinile legate de familie (lucru neobișnuit pentru vremea respectivă). Scrisoarea lui C. A. Rosetti din 2 decembrie 1849 explică oarecum această situație aparte: "Je me reproche de t'avoir traité du premier jour et jusqu'à ce moment comme un ami, comme un compagnon égal en tout à moi, et point comme une femme. (...) Quoique tu es une supérieure à beaucoup d'autres, par éducation comme par nature tu es femme (...) Une des raisons qui me faisait détester le mariage c'était aussi la nécessité de devenir le conducteur et l'instructeur de cette femme, de cet enfant... et une des raisons qui m'ont poussé vers toi, c'était que je te croyais formée par la nature et par l'éducation telle que je le voulais. Par la nature tu l'es, plus même que je ne l'avais cru, mais par l'éducation non".⁸ Această mărturisire a veșnicului îndrăgostit, făcută în urma unei mici neînțelegeri, este o dovadă a faptului că C. A. Rosetti nu împărtășea modelul epocii sale, care pune femeia într-o poziție de inferioritate și reduce relația de cuplu la una de dependență. Iar această poziție nu rămâne la nivel declarativ. Comportamentul lui în diferite situații o transpune în realitate: el stă alături de fiica sa Biche în ultimele luni de sarcină (erau amândoi la Bruxelles, iar problemele financiare au împiedicat reunirea familiei), se interesează zilnic de starea ei, dându-i toate amănunțele soției sale în scrisorile ce i le trimite. O ajută pe Biche la cumpărături și chiar, într-o perioadă în care rămăseseră fără menajeră, o ajută la curățenie. C. A. Rosetti se interesează de asemenea întotdeauna de educația copiilor (este vorba de băieți, care în repetate rânduri trebuie să plece în Franța doar cu mama lor), sugerându-i Mariei Rosetti cum ar trebui să le facă programul, ce ar trebui să îi pună să studieze. El își susține de asemenea soția în desăvârșirea educației sale: insistă și o ajută pe Maria să participe la cursurile de istorie susținute de Jules Michelet la Collège de France, cursuri care o vor ajuta în activitate publicistică. Activitate încurajată de asemenea de soțul său, care îi pune la dispoziție editura și îi recomandă unii colaboratori.

Atitudinea lui C. A. Rosetti, combinată cu educația Mariei Rosetti, care era la curent cu scrierile din spațiul englez și în cel francez privind emanciparea femeii, ne permit să înțelegem prezența acesteia pe scena publică în diferite contexte.

⁸ *Ibidem*, p. 69.

Revoluția din 1848

Momentul revoluției și acțiunile curajoase ale Mariei Rosetti permit o analiză a felului în care bărbații (mai mult, putem spune, generic, ordinea politică) reacționează la prezența unei femei într-un spațiu care în mod "normal" îi era închis.

Dar mai întâi, o scurtă rememorare a evenimentelor⁹. În iarna și primăvara anului 1848, Maria Rosetti participă la ședințele unor cercuri de revoluționari organizate de C. A. Rosetti. Însăși casa lor a fost un adevărat focar al mișcării din Țările Române. Chiar înainte de declanșarea revoluției pașoptiste (în 6 iunie 1848), se naște primul copil al familiei Rosetti: o fetiță, căreia cei doi i-au pus un nume simbolic pentru idealul lor: Libertate (în familie i se va spune Libby sau Biche). C. A. Rosetti este arestat în noaptea de 9 spre 10 iunie, alături de alți revoluționari. La 11 iunie, Magheru citește în București, în fața a mii de oameni, proclamația de la Izlaz. Nerezistând impulsului de a fi în mijlocul evenimentelor, Maria Rosetti se alătură mulțimii. Ea a tăiat în fâșii eșarfa tricoloră purtată de soțul ei și a împărțit-o participanților. Va fi prezentă în mulțime și în ziua de 13 iunie, pe Dealul Mitropoliei, și în 15 iunie, pe Câmpia Filaretului. La 13 septembrie, conducătorii revoluției vor fi arestați și, la 19 septembrie, vor fi transportați spre Giurgiu. De la consulatul englez, prin fratele ei, Maria Rosetti a aflat că cei arestați urmau să fie duși pe Dunăre până la Semlin, în Austria, de unde, pe baza pașaportului, aveau să fie eliberați. Maria Rosetti a decis să își urmeze soțul; a făcut rost de un pașaport pentru Orșova, a vândut bijuteriile și câteva obiecte de artă și a plecat spre Giurgiu, cu copilul în brațe. Ajunsă acolo, sub pretextul că vrea să arate copilul tatălui său, a obținut permisiunea turcilor de a face o vizită deținuților. Ea a urmat apoi convoiul deținuților, de pe uscat, timp de o lună. O parte din drum, Maria Rosetti a fost însoțită de Dimitrie Bolintineanu; cel care a fost alături de ea tot drumul, a fost însă pictorul C. D. Rosenthal.

Cum sunt prezentate faptele ei în discursul epocii?

Jules Michelet elogiază comportamentul Mariei Rosetti, zugrăvindu-i un portret de adevărată eroină. Curajul, devotamentul pentru soțul său, abilitatea de a obține informații și chiar de a rezolva niște situații dificile îl fac pe istoricul francez să-și exprime fără reținere admirația pentru ea. Jules Michelet face deja din Maria Rosetti un

⁹ Pentru mai multe amănunte, vezi JULES MICHELET, *Principautés Danubiennes. Madame Rosetti, 1848*, Paris, 1853; ELISABETA IONIȚĂ, *Maria Rosetti*, Editura Militară, București, 1979.

simbol: simbol al femeii române (în ciuda originii sale, ea este "perfect româncă din suflet", spune el) al cărei devotament aduce mângâiere revoluționarilor exilați: "Ei vedeau de jos scumpa lor liberatoare mergând vioaie și grațioasă în costumul ei de tânără româncă; un singur ștergar pe cap îi reține părul. Frumoasă, arsă de soare sub aceste haine de țărancă, fără altă strălucire decât cea a ochilor ei scânteietoare de spirit și bunătate, adesea le-a făcut efectul unui înger al lui Dumnezeu și nu erau departe de a-i face rugăciuni."¹⁰ Acest citat arată foarte bine tendința discursului de a transforma realitatea într-un simbol. Maria Rosetti a fost o luptătoare, a dat dovadă de un curaj "bărbătesc", dar pentru ca figura ei să fie acceptată și admirată în spațiul public, era nevoie de o idealizare a ei. Fragmentul de mai sus îmbină faptele Mariei Rosetti cu o serie de clișee ale idealului feminin: simplitatea ținutei, care trimite la valorile tradiționale, deci durabile, frumusețea spirituală, tradusă mai ales printr-o bunătate de înger, sunt atribuite pe care le întâlnim de fapt în discursul dominant despre femeia respectabilă. Atribute care, în general, sunt recuperate și accentuate de ideologiile naționaliste ale secolului al XIX-lea. Figurile feminine care apar în idealurile naționaliste, transformate adesea în mituri și introduse în imaginarul național, sunt figurile unor femei care s-au remarcat prin puritate și modestie, devotament și sacrificiu pentru familie și pentru patrie. Marianne, Britannia sau Germania ocupă un rol important în ideologiile naționaliste occidentale, având rolul de a crea solidarități naționale: "For the European middle classes, these female national symbols protected the normal society, the health of the nation."¹¹

Nu putem afirma că Maria Rosetti ar fi echivalentul acestor figuri mitice din imaginarul național occidental. Dar există, mai ales la nivelul discursurilor și reprezentărilor date faptelor sale, multe elemente comune cu această acțiune de a transforma anumite figuri feminine în simboluri, accentuând în același timp exact calitățile pe care ordinea politică voia să le impună.

Tablourile pictorului Constantin Daniel Rosenthal întăresc observațiile de mai sus. Sejururile la Paris și la Roma îl puseseră pe Rosenthal în contact cu tablourile cu mesaj revoluționar din acele țări, precum și cu principiile artei romantice. Încă de la Roma, pictorul luase legătura cu mișcarea revoluționară de la București; în 1848, înainte de a

¹⁰ JULES MICHELET, *Maria Rosetti în 1848*, în MARIA ROSETTI, *Scrieri din 1864 și 1865. Precedate de un studiu introductiv de Jules Michelet*, p. 16.

¹¹ GEORGE L. MOSSE, *Nationalism and Sexuality. Respectability and Abnormal Sexuality in Modern Europe*, Howard Fertig, New York, 1985, p. 93.

se întoarce în țară, el își afirmă participarea sufletească la evenimentele de aici prin compoziția *Deșteptarea României*, care a atras atenția italienilor asupra evenimentelor din Muntenia. Următoarea lucrare care va transpune în limbajul artistic idealurile revoluționare și unioniste este *România rupându-și cătușele*: înfășurată în faldurile tricolorului, România își înalță fruntea, ținând în mâna stângă, alegoric, o ramură de măslin. Regulamentul Organic, prăvălit în țărână, exprimă idealul pașoptist al răsturnării vechiului regim, iar hora pe cel al unirii¹². Lucrarea cea mai sugestivă, atribuită lui Rosenthal în urma studiului foarte documentat al lui Ion Frunzetti¹³, este *România revoluționară*. Modelul României este clar Maria Rosetti, îmbrăcată în ie populară (ceea ce corespunde și cu descrierea lui Jules Michelet), ținând în mâna stângă un steag tricolor. Tabloul e semnificativ pentru mentalitatea pictorului, în care se îmbin角度 diferite ale artei contemporane (în acest caz tema romantică e dezvoltată cu mijloace academiste). Oricum, participarea la evenimentele din 1848 desfășurate în Țara Românească îl făcuse pe Rosenthal să înțeleagă mai bine rolul unui artist revoluționar.

Scrisoarea lui din 17 decembrie 1850 arată în plus că idealul revoluționar cuprindea, în arsenalul său de teme și motive, și imaginea femeii ca depozitar al tradiției și păzitor al viitorului patriei: "O vreme am pictat tablouri sentimentale și am crezut că aceasta este vocația mea. Mai târziu am văzut că revoluția m-a zdruncinat, că revoluția a intrat în sufletul meu; am simțit și simt înclinarea pentru tablouri caracteristice. Nu pot să creez decât figuri de femei, mame care să ne corijeze corupția, figuri eroice, nobile și blânde în același timp".¹⁴ Admirația lui pentru faptele Mariei Rosetti s-a concretizat, între altele, și în această sublimare a ei într-un simbol revoluționar și național. Ea este recunoscută ca o eroină a revoluției pașoptiste, dar prezența ei nu tulbură reprezentările sociale ale rolului femeii, pentru că este o prezență codată în cheia ordinii sociale.

Același codaj apare și în mărturia altui participant la evenimentele de la 1848, Dimitrie Bolintineanu: "Dar las toate celelalte lucruri, ca să vă vorbesc de un subiect ce pentru tot omul trebuie să aibă un mare interes: voi să vorbesc despre devotamentul unei femei. Doamna Rosetti, în tot timpul călătoriei noastre, ne urmase pe mal, fără să ne scape o singură zi din ochi și fără să știm nimic nici noi, nici soțul său, ce

¹² Pentru interpretarea tabloului, vezi DAN GRIGORESCU, *Trei pictori de la 1848*, Editura Meridiane, București, 1973, p. 218.

¹³ ION FRUNZETTI, *Pictorii revoluționari de la 1848*, Editura Meridiane, București, 1988.

¹⁴ DAN GRIGORESCU, *op. cit.*, p. 219.

era printre noi. Cu pruncul la sân, cu lacrimile în ochi, acest geniu al binelui ne urma cu gândul și cu ochii, având a lupta cu osteneala ce fărăna plăpândeale sale puteri, cu grijile ce împovărau sufletul ei delicat.”¹⁵ Fără îndoială, toți revoluționarii din Țara Românească au admirat sincer faptele Mariei Rosetti. Dar le-au asociat și le-au interpretat în grila rolului pe care epoca îl atribuia femeii: geniu de bunătate, puteri plăpânde, suflet delicat, devotamentul soției sunt sintagme care trimit la valența diferențială a sexelor care orientează în mod ierarhic relația dintre feminin și masculin¹⁶.

Refăcută prin intermediul mărturiilor acestor actori ai revoluției pașoptiste, figura Mariei Rosetti îmbracă o aură de mit, devenind un exemplu de urmat pentru femeile doritoare să contribuie la consolidarea nației române. Ca și cum, pentru a intra în paginile istoriei revoluționare, realitatea faptelor Mariei Rosetti trebuia transformată în simbol.

Ziarul Mama și Copilul

Prezența Mariei Rosetti în spațiul public al societății românești din secolul al XIX-lea nu se oprește la momentul revoluției de la 1848. Între 4 iulie și 25 decembrie 1865, ea publică ziarul săptămânal *Mama și Copilul* la tipografia C. A. Rosetti. Ziarul a avut în total 24 de numere și a apărut în fiecare duminică, cu o scurtă întrerupere pe timpul verii, când mare parte din membrii redacției au fost închiși din motive politice.

Ziarul este alcătuit, în mare parte, din articole scrise de fondatoarea lui. Scopul și aspirațiile Mariei Rosetti sunt prezentate foarte clar încă din cele două articole-program publicate în primul număr: un articol cu titlul „Către mame”¹⁷ și un alt articol care are în loc de titlu apelativul interlocutorilor vizați: „Copii”¹⁸. Amândouă articolele reiterează de fapt și întăresc astfel numele jurnalului, arătând foarte clar care era publicul țintă: copiii și mamele.

În mesajul adresat mamelor, trebuie să remarcăm retorica folosită, precum și identitatea feminină promovată de autoare. Astfel, pentru a convinge femeile că trebuie să cumpere acest ziar, Maria Rosetti le prezintă motivele pentru care trebuie să o facă: în primul rând, ziarul

¹⁵ DIMITRIE BOLINTINEANU, *Călătorie pe Dunăre și în Bulgaria*, în *Călătorii*, I, Editura pentru literatură, București, 1968, p. 25.

¹⁶ FRANÇOISE HÉRITIER, *Masculin / Féminin. La Pensée de la différence*, Odile Jacob, Paris, 1996.

¹⁷ *Mama și Copilul*, n° 1/4 iulie 1865, pp. 1–2.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 3–6.

trebuie citit de către mame pentru binele copiilor lor (argument foarte puternic, care reia unul din imperativele modelului oficial). și asta pentru că ziarul le va ajuta pe mame să dea o bună educație copiilor, corespunzătoare nevoilor vremii: "Eu cred că trebuie se fii buni, că trebuie se aibă conștiință de datoriile loră cătră ei ăngii și către cei-lalți și se-și împlinescă acele datorie, că trebuie apoi se aibă conștiință și de drepturile loră și coragiulă d'a și le mănține; și dreptă ambițiune lă așii voi acea-a d'a vedă Patria loră astă-felă ca pretutindine și totă deauna se pôtă se ții capulă susă zicându: Suntă Română." ¹⁹ Pentru a fi și mai convingătoare, Maria Rosetti insistă pe interesul comun al tuturor mamelor, care se cosntruiește prin referința la o identitate comună, care nu e doar aceea de femei și de mame dar și aceea – subliniază acest lucru – de Românce. Metafora patrie-mamă întărește această identitate colectivă: "Sunteți mame și suntă și eu. Copii voștri sunt Români – ai mei asemenea - ș'ai voștri ș'ai mei au uă mamă comune, România. Nu este dară într'adeveră ună legământă între noi cândă copii noștri suntă frați?" ²⁰

Discursul este marcat, evident, de ideologia epocii, ideologie la elaborarea căreia Maria Rosetti asistase și chiar, într-un fel, participase. Trebuie însă precizată intenția autoarei de a face femeile conștiente că au și ele un rol de jucat în construirea națiunii. De altfel tot începutul acestui articol este emfatic, făcând apel la sentimente, la datoria pe care atât mamele cât și copii trebuie să o îndeplinească față de Patrie.

Sarcinile concrete care le sunt atribuite femeilor apar mai explicit în a doua parte a articolului, care anunță conținutul pe care îl va avea ziarul. În fiecare număr va apărea un articol destinat mamelor, în care "Vomă vorbi despre educațiunea fizică și morale a copiiloră, despre igienă, despre toaleta loră și chiar despre mode, însă tôte numai în raportă cu acea mică lume a căminului ală căruia sunteți uădată și Regina și'n ăntăiulă ministru, și unde adesea sunteți chiămate a împlini funcțiunile înpiegatului celui mai pucină folositoriă, căci femeia care scie, la trebuință, a găti prânzul familiei sale ș'a face prin ea ănsă-și fii-care amenuntă ală casei are totă atăta merită în împlinirea funcțiuniloră ieă cătă și capulă unuă Stată cândă își împlinesce p'ale sale." ²¹ Descrierea Mariei Rosetti reia locurile comune ale identității feminine, așa cum era ea construită de discursul dominant în epocă: limitarea sferei ei de acțiune la spațiul căminului, responsabilitatea

¹⁹ *Ibidem*, p. 1.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 2.

bunului mers al familiei și mai ales a educației copiilor. Până și retorica este asemănătoare cu cea a discursurilor normative, urmărind să impună un rol în realitate restrictiv ca pe o misiune nobilă, importantă pentru țară.

Maria Rosetti explică, de asemenea, de ce a crezut că este important să dedice acest jurnal în primul rând copiilor și, doar în al doilea rând, mamelor: tinerele fete și femeile aveau deja acces la jurnale aduse din străinătate, care le puteau satisface în mare parte curiozitatea și nevoile. Pentru copii, nu era însă nici un ziar până în acel moment. În plus, autoarea consideră că tinerele fete de 14 ani puteau de asemenea să citească ziarul, care le putea pregăti în vederea misiunii lor viitoare, aceea de a fi educatoarele copiilor lor²².

În articolul destinat copiilor, Maria Rosetti explică mai întâi ce este un ziar și le prezintă ce vor putea citi în paginile acestui ziar: istoria țării lor, istoria altor țări, istoria naturală, evenimentele cele mai importante din actualitate, biografii ale oamenilor celebri și o rubrică specială de anecdote și ghicitori.

Conținutul anunțat în aceste două articole-program va fi respectat îndeaproape în toate cele 24 de numere. În ceea ce privește popularitatea ziarului, informațiile nu sunt prea numeroase. Știm doar (și asta tot din paginile ziarului) că primele două numere au avut un tiraj de 2500 de numere, ceea ce reprezintă o cifră foarte mare pentru vremea respectivă. În rest, există mai multe anunțuri care fac apel la cititori să-și plătească abonamentele dacă mai vor să primească ziarul, ceea ce ne arată că publicația se confrunta, ca multe altele de altfel, cu problema lipsei unui public fidel. O rubrică specială destinată corespondenței cu cititorii nu există. De-a lungul apariției sale, în ziar, nu se vorbește decât despre trei scrisori, venite pentru Maria Rosetti din partea a trei fete, și o scrisoare, din partea unui domn. Scrisorile, ca și răspunsurile, au fost publicate. Ele arată că ziarul își atinsese scopul, deoarece cele trei fete răspund exact în spiritul modelului promovat în paginile sale. Interesantă este însă și scrisoarea venind de la un domn – este vorba de Pantazi Ghika. El folosește un tip de discurs destul de răspândit în secolul al XIX-lea; laudând calitățile înnăscute și de neînlocuit ale femeii, el nu face de fapt decât să o circumscrie și mai mult modelului legitim: soție ideală și mamă educatoare: “numai domnia ta, femeia, mamă, și soția, domnia ta care aș tăria ce dă amorea sociului și a copiilor, puteai lua misiunea măreții d’ă arăta mamelor frumosa cale ce aș a urma și copiilor viitorului, săpându-le în inimă iubirea de țară, religiunea binelui, și

²² *Ibidem.*

cultul onorii.²³ Așa cum putem constata, admirația acestui domn vine în primul rând din faptul că munca Mariei Rosetti respectă canoanele epocii, precum și reprezentările colective care prindeau rădăcini în mintea oamenilor. Dar credem că scrisoarea lui Pantazi Ghika prezintă, printre rânduri, și o altă explicație: de ce, într-o epocă în care femeia ideală era totuși "regina căminului", să fie acceptată pe scena publică (pentru că presa este prin excelență o manifestare a spațiului public) o femeie? Răspunsul lui Pantazi Ghika pare ușor și "natural": deoarece ea abordează subiecte care oricum nu îi interesează pe bărbați, și nu ar putea fi tratate la fel de bine de aceștia; pentru că respectă modelele oficiale, ajutând chiar la difuzarea, la consolidarea și în ultimă instanță la încorporarea lor. Dar și pentru că, am adăuga noi, dacă lucrul tot era făcut, era mai bine să fie legitimat, pentru a putea fi recuperat în construcția ideologică a modelelor epocii.

Scopurile ziarului, faptul că fondatoarea lui este o femeie iar publicul vizat sunt copii și femeile, precum și conținutul celor 24 de numere ne permite să afirmăm că *Mama și Copilul* se înscrie în ceea ce Evélyne Sullerot²⁴ numea, pentru spațiul francez, presă feminină; mai mult, din informațiile culese până în prezent, el este primul de acest fel din Țara Românească.

Jurnalul *Mama și copilul* pare, în orice caz, circumscris mai degrabă modelului oficial al femeii respectabile. Dar nu trebuie să ne grăbim să interpretăm acest lucru doar ca o încorporare a habitusului dominant și, în nici un caz, ca semnul unui determinism inevitabil. Credem că dacă Maria Rosetti promovează cu atâta convingere modelul femeii ca soție ideală și mamă educatoare, acest lucru se poate explica prin două motive, legate de traiectoria sa: pe de o parte, e vorba fără îndoială de o influență a epocii, a canoanelor reiterate în discursuri de tot felul (să nu uităm și experiența ei occidentală din timpul copilăriei și adolescenței). Pe de altă parte, atitudinea sa este influențată și de experiența ei fericită ca soție, deoarece, așa cum am văzut, căsătoria și devotamentul față de soțul și familia sa nu însemnaseră deloc, în cazul Mariei Rosetti, o renunțare la propriile sale ambiții, la propriile sale vise. Experiența subiectivă a avut un rol important, credem noi, în acceptarea și mediatizarea unui model care va fi denunțat ulterior de asociațiile feministe.

În orice caz, ziarul a contribuit la o reunire a femeilor române din rândul burgheziei, măcar prin simplul fapt al lecturii comune. Maria

²³ *Ibidem*, n° 22 / 22 decembrie 1865, p. 344.

²⁴ EVÉLYNE SULLEROT, *Histoire de la presse féminine en France de ses origines à 1848*, Armand Colin, Paris, 1966.

Rosetti a promovat interesele copilului și ale femeii, care i s-au părut ei importante, încercând, de asemenea, să realizeze o solidaritate a femeilor, chemate să participe, chiar dacă indirect, la proiectul politic al construirii nației. În ce măsură a reușit, e greu de spus dacă ne referim doar la receptarea ziarului, și asta din lipsă de informații. Dar credem că analiza ultimului moment important care o aduce pe Maria Rosetti în prim planul sferei publice ne va ajuta să dăm un răspuns, măcar parțial, la această întrebare.

Războiul de Independență

În timpul Războiului de Independență, Maria Rosetti a organizat, încă de la început, întâlniri cu diferite femei care mai răspuseseră și în alte rânduri chemărilor ei; ele își propuneau să mobilizeze femeile române, pentru a ajuta, fiecare cum poate, armata română. Ea va face parte din comitetul femeilor din București, alături de alte doamne din înalta societate, multe dintre ele soții de medici. La inițiativa Mariei Rosetti, se redactează și se publică în ziarul *Românul* un apel către public pentru strângerea de fonduri. Se hotărăște distribuirea unor liste de subscripție în bani sau obiecte. Apelul este foarte concret și se încheie cu formularea scopului de bază pe care îl urmărește: înființarea unui spital pe malul Dunării. Sfârșitul este emfatic, semănând mult cu discursul politicianilor care militau pentru unire și independență: "Toți trebuie să fim, cum am zis, uniți; toate spiritele trebuie să fie unul singur, căci una este inima, și iubirea și datoria, ca și Patria."

Răspunsurile nu se lasă așteptate și în curând se va înființa nu numai o ambulanță, dar și un spital. În iunie 1877, tot în ziarul *Românul*, Maria Rosetti lauda patriotismul și generozitatea publicului, care depășise așteptările prin donațiile trimise. Spitalul va fi organizat după ce Maria Rosetti se va consulta cu mai mulți medici, care ulterior vor lucra în cadrul lui (L. Fialla, Jacob Felix, Calendero, Râmnicăneanu). Spitalul va primi numele "Ospiciul Independenței" și va fi instalat la Craiova. În a doua jumătate a lunii august, Maria Rosetti era deja la Craiova, unde muncea cu multă dăruire. Ea a reușit să strângă, din subscrieri, suma de 12630 de lei și 55 de bani, precum și un număr mare de obiecte indispensabile instalării și întreținerii unui spital.

Nevoile sporindu-se, Maria Rosetti, lasă spitalul din Craiova în grija comitetului de femei din localitate și împreună cu celelalte membre ale comitetului din București pleacă, în luna noiembrie, la Turnu Măgurele, unde vor înființa un alt spital, cu același nume. Ea continuă apelurile către public, la care primește răspunsuri la fel de generoase. De

altfel, ziarul *Românul* primește multe scrisori de felicitare adresate Mariei Rosetti, unele dintre ele fiind publicate. Mesajul Mariei Rosetti a pătruns și în lumea satelor, femeile de aici (deoarece bărbații erau în mare parte pe front) acordându-i ajutorul solicitat. Și elevii au răspuns apelurilor sale: de exemplu, liceul Matei Basarab din București a strâns suma de 500 de lei. În orice caz, rezultatele au fost neașteptate și la Turnu Măgurele; în total s-au strâns fonduri de peste 110.000 lei. Maria Rosetti a fost prezentă tot timpul în spital, oferind un exemplu urmat de multe alte femei. Acțiunile ei au avut ecou și în străinătate, astfel că ea va primi diploma Societății naționale a Crucii Roșii din Belgia, fiind declarată membră de onoare.

Prezentă pe scena publică, Maria Rosetti asumă, încă o dată, un rol activ. E drept că acțiunile caritabile conveneau foarte bine calităților "naturale" ale femeii de a-i îngriji pe ceilalți. Dar activitatea Mariei Rosetti depășește cu mult barierele acestui model. Ea este neașteptat de mobilă pentru o femeie a epocii sale, și participă, în mod direct, la proiecte care țineau mai degrabă de domeniul masculinului: crearea de instituții (spitalele), mobilizarea eficientă a unor categorii sociale foarte diferite.

Iar răspunsul prompt și important al populației, în mare parte feminină, arată că dorința sa de a crea o solidaritate în rândul femeilor, de a le face să participe mai vizibil la evenimente de interes general – în cazul acesta național – a izbutit. E adevărat, poate contextul special al războiului a contribuit de asemenea la succesul întreprinderii sale. Dar cred că reușita s-a datorat și activității trecute a Mariei Rosetti, care semănase germenii unei colaborări a femeilor în numele unei identități și a unor interese comune. Oricum, mobilizarea femeilor în acțiunile din timpul războiului de independență pot fi considerate ca o primă formă de participare activă a femeilor la viața publică.

Cazul Mariei Rosetti dovedește că relațiile sociale nu sunt niciodată definite pentru totdeauna, că interacțiunea este motorul principal al vieții sociale. Pendulând între afirmarea modelului dominant și contestarea lui prin însăși prezența sa în posturi neprevăzute de acesta, Maria Rosetti ne-a permis să surprindem și tipurile de răspunsuri sau strategii pe care le-a dat societatea (mai precis ordinea dominantă) unor situații care puteau provoca, dacă nu erau stăpânite, o tulburare a regulilor sociale. În general, acțiunile și figura Mariei Rosetti au cunoscut astfel o interpretare care merge de la o recuperare a lor, prin intermediul unei retorici duplicitare, și o integrare în modelul legitim, până la o sublimare a eroinei și transformarea ei într-un simbol care mergea, de asemenea, în sensul ideologiei dominante.